

SKALL »NORDENS SYDGRÄNS» FLYTTAS?

ELLER SKALL SYDSLESVIG GÖRAS TILL ETT NORDISKT MANDAT?

Av skriftställaren ARNE LINDGREN, Stockholm

Sönderjylland, sommaren 1945.

DANSKARNA var snabba i vändningen den 5 maj. Det var inte bara regeringen som var klar med detsamma. Betecknande nog så bildades även samma dag »Sydslesvigsk Udvalg av den 5 maj 1945». Även i Sydslesvig, inom det slagna Tysklands gränser, levde danskar, som det gällde att ta vara på. Och än mera: i många danskars bröst föddes viljan att nu skipa rätt i det brott, som begicks mot Danmark det tunga året 1864. Visserligen hade gränsen 1920 flyttats ett bra stycke söderut igen i och med Nordslesvigs återförening, men Sydslesvig återstod ännu, och nu var dess stund inne.

Viljan att flytta gränsen var mycket stark i Danmark dagarna och även veckorna efter den 5 maj. I dag har frågeställningen hunnit bliva en annan: de allra flesta är på det klara med att det inte går att flytta gränsen. Vad de åsyftar är i stället att frigöra Sydslesvig från tysk överhöghet. Det är även detta mål Sydslesvigsk Udvalg har satt sig före, och på den punkten anser det sig inte heller komma i motsättning till regeringen, som förklarat att »gränsen ligger fast».

Men i danska regeringskretsar vill man inte heller gå med på att bilda ett mandat eller liknande danskt förvaltningsområde av Sydslesvig, och när »Udvalgets» män nu för fullt propagerar detta mål och samlar in massor av adresser över hela landet för att stödja tanken, så förklarar den karske utrikesministern Christmas Möller, att mandatplanerna inte är annat än en camouflerad gränsflyttningsmanöver. Denna beskyllning avvisar Udvalgets mest stridbare medlem, den kände historikern Vilh. la Cour, med harm.

Han förklarar att han med sin person garanterar att det enda som åsyftas är Sydslesvigs lösrivande från tysk överhöghet.

Att det emellertid är mycket tacksamt att i dessa tider tala för landsdelens fullständiga införlivande med Danmark, har man de sista veckorna kunnat erfara vid de otaliga nationella folkmötena i Sönderjylland, varav det största haft ända upp till 100,000 deltagare. Vid den första frihetsfesten på Dybböls historiska fästningsvallar slungade en ung talarinna ut följande djärva ord till det lyssnande människohavet: »Våra farföräldrar samlades på Himmelbjerget, våra egna föräldrar på Skamlingsbanken, vår generation på Dybböl, men våra barn skall mötas på Danevirke.»

Orden hälsades med dånande bifall, och den danska mindretalstidningen Flensburg Avis förklarade dagen efter att orden skulle komma att stå kvar i minnet.

Talarinnan hade varit ledare för motståndsrörelsen i den sönderjydska socknen Hoptrup, var eljes lärarinna till sitt borgerliga yrke och hette fröken Uldall-Jessen.

Men det är inte säkert att en svensk läsare utan vidare känner bakgrunden till den glädje som orden framtröllade. Himmelbjerget kommer vi nog ihåg från våra läroböcker i geografi. Men vad vi inte vet är kanske att här inledde diktaren Steen Steensen Blicher 1800-talets stora nationella folkfester i Danmark. Himmelbjerget låg ganska långt från Sönderjylland, och då danskheten i detta landskap skulle väckas till medvetande om sig själv, blev den nästa stora samlingsplatsen Skamlingsbanken, omedelbart norr om den gräns, som danskarna fick efter det olycksaliga kriget 1864, då hela Slesvig-Holstein gick förlorat. Här stod bland andra den store folkväckaren Grundtvig och manade sina landsmän att hålla ut i kampen. Då 1920 genom Versailles-freden gränsen åter flyttades åt söder, kunde man till mötesplats välja just Dybböl. Men nu ville alltså den unga frihetskämpande danskan, att hennes barn skulle kunna flytta på sig ännu ett steg längre söderut — till Danevirke, den nästan ett årtusen gamla danska fästningsvallen på gränsen mellan Slesvig och Holstein. Frågan är nu: med vilken rätt kunde hon begära något sådant? För dem som hörde henne har tydligen hennes rätt därtill varit mycket uppenbar.

Striden om Sönderjylland har under århundraden böljat fram och tillbaka. Den 9 april 1940 var det många tyskar som trodde att nu skulle gränsen åter flyttas norr ut; de skyndade sig att hissa alla de hakkorsflaggor de kunde få tag på, och en blev till

och med synlig på själva rådhuset i Haderslev. De ledande nazisternas tanke var emellertid, att icke blott Nordslesvig skulle införlivas med Tyskland utan att hela det feta Danmark skulle gå samma väg. Därför teg man om gränsfrågan i Sönderjylland under hela kriget.

Många danskar menar, att de har sig själva att skylla för alla de vanskligheter, som har uppstått i Sönderjylland genom tiderna. Landsdelens nationella klyvning, som under normala tider borde kunna vara en fördel men som nu är dess djupa olycka, har sin rot i odugliga danska kungars politiska misstag. De lät det erövrade tyska Holstein, som aldrig varit befolkat av danskar, i förening med Slesvig, som sedan historiens morgon varit danskt och dansktalande, bilda hertigdömena Schleswig-Holstein. Dessa hade sina handelsförbindelser söderut, de danska köpmännen lärde sig därför tyska, och den danska regeringen gjorde intet för att förhindra de tysktalande holsteinska ämbetsmännen att breda ut sig över bägge hertigdömena. Till sist blev det fint att vara tysk och att tala tyska.

Så kom den nationella tanken tillsammans med den tyska romantiken för drygt hundra år sedan och gick fram som en stormvind över landsdelen. Nu gällde det att göra klart för sig, om man var dansk eller tysk. En stor del av Sydslesvig hade då redan hunnit bli förtyskat, med hänsyn till både språk och sinnelag. Tyskheten hade gjort en folklig erövring med ofrivillig dansk hjälp. 1848 kom ett tyskinspirerat uppror emot Danmark, som innan det slutade med nederlag hade varat i 3 år. 1864 gick det annorlunda. Då fick Danmark både Preussen och Österrike emot sig. Schleswig-Holsteins tyskar skulle befrias i Tysklands första nationella krig. Och nu gick icke blott det tyska Holstein förlorat utan även det med detta förbundna danska Slesvig. Detta var historiens nemesis.

Tyskarna försökte stödja sitt handlingssätt med historiens hjälp. De gick ända tillbaka till året 1460, då den danska kungen — Christian I — på en riksdag i Ribe skall ha sagt att Slesvig och Holstein skulle förbliva »up ewig ungedeelt», för evigt odelade. Alltså borde den tyska gränsen ligga vid Slesvigs norra gränsmärke, vid Kongeån. Visserligen hade det aldrig varit den danska kungens mening, att hertigdömena skulle utgöra en odelad enhet under den *tyska* kronan, men denna lilla historiska avvikelse spelade för tyskarna mindre roll.

Men trots att tyskarna fick den politiska makten över hela

landsdelen var det dock nu i stort sett slut med de folkliga erövringsarna, sedan danskheten börjat vakna till medvetande om sig själv. Danskarna började nu kalla Slesvig för Sönderjylland för att därmed understryka att det var den södra delen av Jylland och alltså hörde ihop med Danmark. Namnet har även historisk hävd. Men det förbjöds av tyskarna. Desto kärare blev det för danskarna i Sönderjylland, som härefter kallades *sönderjyder*.

Vid folkomröstningen 1920 gick dock hela södra Sönderjylland eller Sydslesvig förlorat för Danmark. Däribland Sönderjyllands största stad, Flensburg, där blott 25 % röstade danskt, trots att staden ännu några år efter 1864 hade haft danskt flertal. Men längre västerut gick i stället danskheten framåt under ofrihetstiden. Förklaringen härtill får nog sökas uti att västerut bodde huvudsakligen en ursprunglig dansk bondebefolkning, medan Flensburg fick mottaga en mängd inflyttade tyskar söderifrån. I Nordslesvig eller norra Sönderjylland fick Danmark 75 % av rösterna. Vid sista riksdagsvalet före kriget — den 3 april 1939 — fick det 85 % av dem. Det tyska mindretalet utgör här knappt 30,000 personer, det danska i Sydslesvig är ungefär hälften så stort.

Tyskarna i Sönderjylland kallas av danskarna för hemmatyskar för att därmed utmärka att det icke rör sig om annat än förtyskade danskar eller sinnelagstyskar. Det är också ett hopp som många danskar hyser, att det skall lyckas att till sist återbörda dessa förlorade barn till fädernefolket.

Men tyskarna har en annan syn på saken. Trots att hela den slesvigiska landsbygden så sent som för 100 år sedan var uteslutande dansktalande, hävdar de att Slesvig aldrig har varit mera danskt än tyskt, utan i stället *slesvigskt*, och att Tyskland därför har samma rätt till landet som Danmark. Det är också sant att det i Slesvig funnits en särskild slesvigsk nationalism, som ännu efter 1920 var så stark, att det lyckades den egendomliga storbonden Cornelius Petersen från marsklandet vid Nordsjön att skapa en särskild slesvigsk separatiströrelse på dess grundval. Rörelsen dog dock samtidigt med dess skapare.

Dessa tyska påståenden, som icke minst det gränspolitiska universitetet i Kiel sökte vetenskapligt underbygga, var det icke alltför svårt för danskarna att tillbakavisa. De behövde bara be tyskarna se på landet som det såg ut i dag. Ty icke blott språket hade varit danskt i hela Slesvig. Vartenda hus hade också varit det och många var det ännu, nämligen byggda i den stil som förekom i det övriga Jylland, medan däremot arkitekturen i Holstein

var typiskt nordtysk. Sak samma med klädedräkten samt med person- och ortsnamnen. Gränsen mellan Slesvig och Holstein var en så tydlig kulturgräns som tänkas kunde. Till och med åkdon och gärdesgårdsgvindar är olika norr och söder om Östersjöviken Sli, fästningslinjen Danevirke och floden Ejderen, vilka tillsammans drar den linje, som i tusen år varit kulturens gräns. När danskarna till sist kunde påvisa, att också vardagsprosans träskor hade antagit olika formationer norr och söder om denna gräns, måste också tyskarna skratta åt deras uppslagsrikedom.

Men denna träsko visade sig före kriget vara ett så farligt argument i gränsdiskussionen, att tyskarna såg sig nödsakade att förbjuda dess upphovsman tillträde till Tyskland. Den portförbjudne heter Claus Eskildsen och är seminarielärare i Tönder, som ligger ute i marsklandet. Han har skrivit den berömda boken »Dansk gränseläre» och torde vara Danmarks mest populära och fängslande föredragshållare. Att detta icke vill säga så litet vet den, som har stiftat bekantskap med den lysande danska talar-konsten. Men fotografera flera träskor i Tyskland fick Eskildsen alltså icke. Det blev i stället professor Scheel i Kiel, Eskildsens huvudmotståndare, som länge blev ensam herre på den sydslesvigska kulturtäppan.

Redan 1920 var det många danskar som ville, att den nya statsgränsen skulle följa den gamla folk- och kulturgränsen. De kallades därför »Ejderdanskar». De menade att Danmark skulle ha samma chans som Tyskland haft i över femtio år i det sedan gammalt danska Slesvig. Men danskarnas riksdagsman i Berlin, H. P. Hanssen, ville ha ett sinnelagsavgörande. Att hela Nord-slesvig var danskt var säkert, och därför krävde han en en-bloc-omröstning för detta område, som benämndes första zonen. I andra zonen, som omfattade ett antal socknar och staden Flensburg i det nordliga Sydslesvig, skulle varje socken för sig få avgöra sin statstillhörighet. Här levde ännu danskan kvar som talspråk. I södra Sydslesvig ansågs en omröstning onödig, då dess dominerande tyskheter redan var manifesterad.

Denna ståndpunkt väckte ont blod hos Ejderdanskarna, och flera av dem betraktade H. P. Hanssen som en förrädare mot Danmarks sak. Men under nazismens maktutveckling erkändes han av alla som en av de klokaste politikerna i Danmarks historia. Hans beslutsamhet var desto mera beundransvärd, som västmakterna hade givit Danmark fria händer med hänsyn till gränsdragningen. Gränsen vid Skelbäcken är också i viss mån historiskt motiverad,

emedan den under hertigdömenas tid varit tyskans nordgräns som kyrkospråk, detta alltsedan reformationen.

Men hårt var det för danskarna i Sydslesvig att efter generationers kamp för en återförening med Danmark bli tvungna att stanna kvar i Tyskland. Jag har frågat Tage Jessen i Flensburg Avis, son till den modige redaktör Jens Jessen och själv redaktör vid tidningen, huru det kändes, när det stod klart att icke en enda socken i Sydslesvig hade uppnått den för en återförening med Danmark nödvändiga röstsiffran. Han svarade: »Det kändes som att vakna upp dagen efter att en av ens närmaste dött. Man kunde inte tro att det var sant.»

Ej minst svårt måste det väl ha känts för en son till Jens Jessen, denne man som faktiskt gav sitt liv för att Sydslesvigs slumrande danskhet skulle väckas till liv igen.

När jag nu åter träffar redaktör Tage Jessen har han även fått uppleva vad det vill säga att förlora sin allra närmaste: hans hustru hör till de jämförelsevis få dödsoffren för bombardemangen i Flensburgs stad.

Men egendomligt nog begär icke denne slesvigdanskarnas främste talesman någon gränsflyttning i dag. Även han nöjer sig med Slesvig som ett mandatområde, och officiellt har han icke sträckt sig längre, än att han som minimikrav uppställt slesvigdanskarnas befrielse från tysk krigstjänst för all framtid. För övrigt menar han att hela frågan skulle må bra utav att »läggas på is» några år. När jag framkastar tanken om att göra Sydslesvig till ett gemensamt nordiskt mandatområde, blir han intresserad. Det har f. ö. alla danskar jag talat med om saken tyckt vara en ideallösning. Frågan är blott: Är det möjligt att intressera i all synnerhet Sverige för en sådan tanke?